

Јелена Д. Достанић¹
 Филолошки факултет
 Универзитет у Београду

Наслеђе 28 • 2014 • 259-271

АНАЛИЗА РОДА У РОМАНУ СРАМОТА Џ. М. КУЦИЈА

Овај рад се бави положајем жена у доба након добијања независности у Јужној Африци. Поред тога, циљ рада је и анализа односа између мушкараца и жена, белих и црних људи након периода колонизације. Рад се ослања на ауторитете постколонијалне теорије попут Саида и Бабе. Промена животних околности преокренула је некадашњи систем моћи и заменила улоге. Бели човек је сада принуђен да се навикне на то да више није господар, заштићен и супериоран, те да се лако може наћи и у улози слуге. Но, промена система моћи оставила је жене и даље маргиналном категоријом, која за своје парче слободе мора да се бори и против белог и против црног мушкараца. Стереотипи и традиционална учмалост опстају и не дозвољавају постојање 'другости'. Сама и самостална жена у унутрашњости Јужне Африке осуђена је на терор већине.

Кључне речи: жене, маргинализованост, Јужна Африка, независност, систем моћи, стереотип

Куци кроз свој опус анализира бројне елементе који се могу назвати последицама колонијализма. Своје ликове смешта у бурно време јужноафричког постапартхејда у коме се преламају расна, полна и класна нетрпељивост и неједнакост у сферама јавног и приватног. Иако је реч о најзглед модерном, демократском друштву, године доминације белог човека над црним враћају се на наплату. У новој атмосфери ослобођења црног човека, у њему се јавља људска потреба за остављањем трага, за поседовањем, за обележавањем територије. Право које му је кроз дугу историју било ускраћивано, црни човек сада користи, и то у овом случају, на рачун белог човека. У овој новонасталој друштвеној клими, у којој су се улоге замениле, долази до нове расподеле моћи. Пошто црни човек добија, то значи да бели човек губи – имање, новац, углед, ауторитет, породицу. Мушкарац који свој ауторитет темељи на способности да материјално збрине и физички заштити своју породицу бива психички кастриран када му новоностале околности то ускрате. Бели човек на својој кожи доживљава оно што су његови преци генерацијама чинили црном човеку – лишен је права да буде човек, преостаје му само да бивствује попут пса, осуђен на милост и немилост господара. Бели човек мора да плати за неправду почињену у прошлости, те плаћа за грехе својих предака.

¹ jdostanic27@gmail.com

Куци ликове смешта у животне ситуације у којима су принуђени да преиспитају своју целокупну личност, као и јавну историју, плате цех и одрицањем крену у нови живот, играјући по туђим правилима. Овакве ситуације омогућавају Куцију детаљну психолошку анализу ликова који се суочавају са својим страховима, искушењима и великим животним одлукама. Да би наставили своје животе, ликови овог романа прво морају да се помире са губитком. Морају да се одрекну свега што поседују да би постали део нове заједнице. Сликајући типске ликове, попут Дејвида Лурија – високо образованог, надменог белца из престонице и с друге стране, Петруса – простог сељака црне пути из унутрашњости, Куци алудира на опозиције савременог друштвеног миљеа у Јужној Африци. Њиховим фундаменталним разликама показује како се привилегије белог човека полако гасе и како је он потпуно неспособан за сналажење у условима где владају терор и страх. Едвард Саид у својој критици *Култура и империјализам* примећује ову смену моћи:

Логос више не пребива искључиво у Лондону и Паризу. Историја се више не одвија једнострано, како је Хегел веровао, од истока ка западу, или од југа ка северу, и не постаје на том путу профињенија и развијенија, мање примитивна и назадна. Напротив: оружје критике постало је део историјског завештања империје у којем се бришу одвајање и искључивање, изражено у геслу „завади, па владај“, а на сцену ступају нове, изненађујуће конфигурације. (Said 2002: 434)

Поред тога, Куци ставља акценат на значај заједнице у оваквим околностима. Несолитарност и неповезаност белаца чини их лаким пленом за организоване кланове и родне заједнице Црнаца у којима се сви чланови међусобно чувају и раде за исти циљ. Дисфункционалност породице, попут Луријевог, у којој сваки члан живи свој живот далеко од својих најближих, уноси хаос у њихове животе.

Посебно место, међутим, Куци додељује жени. Жена је увек припадала угроженим категоријама, обесправљенима, утишанима. Маргинализована је и злостављана и од стране белог, али и црног човека. Дискриминисана је и на основу пола и расе. Поред других раса и жена се кроз историју у књижевној анализи доживљава као ‘другост’. И поред смена епоха и идеологија, она остаје на маргинама друштва, игнорисана у својим потребама, а злостављана због својих дражи. Као нешто материјално, неки симбол сопствене вредности, мушкарац жели да присвоји управо оно што је чини различитом од њега. Позната је судбина црних робиња које су морале беспоговорно да удовољавају сваком хиру свог господара, а да притом нису добијале никакво право нити заштиту. Међутим, поставља се питање какав је положај жена данас? Овим романом и судбином главне јунакиње, белкиње Луси, Куци показује како ни у савремено доба жена није безбедна, а камоли слободна. Сваки покушај пркошења друштвеним нормама строго се кажњава. Силовање Луси од стране три црна мушкараца, које пролази некажњено и на крају је приморава да се одрекне имања не би ли добила заштиту црне заједнице по-

казује да је бела жена данас главна мета освете. Жена се доживљава као врхунац поседовања те постаје предмет амбиције црног човека. Попут нечег материјалног, он жели да је отме белом човеку. Жели да обележи и уништи оно њему најдраже – његову жену, ћерку, сестру. Поред тога, овим чином беле жене се подсећају на то шта им је сврха у овом животу – да буду послушне и нечије – да припадају. Луси, као јака самодовољна жена хомосексуалне оријентације, непожељна је у учмалом друштву које се осећа угрожено њеним начином живота.

Едвард Саид, као један од најистакнутијих теоретичара постмодерне и постколонијалне књижевности, анализира услове формирања културе данашњице. Он указује на то да су се под различитим изговорима у оквиру империјализма спроводили отимање и дехуманизација. Такође скреће пажњу на то да се иза чинова присвајања увек крију моћне идеолошке формације: „Ни империјализам ни колонијализам не представљају чин пуког нагомилавања и присвајања. И једног и другог подржавају, а можда чак и покрећу моћне идеолошке формације - у које спадају идеје да поједине територије и народи захтевају и преклињу да буду покорени“. (Said 2002: 50) Дакле, као што можемо да видимо и у Куцијевом роману, дубоко усађена веровања о природи оног ‘другог’ дају групама које поседују ‘механизме моћи’ прилику за доминацију и експлоатацију. Од ових веровања потичу и генерализације и неосноване предрасуде о примитивности и заосталости црног човека, као што Куци показује одабиром лика ментално заосталог дечака, једног од силоватеља.

Већ је поменуто да у овом роману ликови плаћају дуг прошлости, те се поставља питање значаја историје у делима постколонијализма. Саид увиђа спрегу између последица прошлости и садашње нетрпељивости:

Утицај прошлости на културне ставове садашњости важнији је дакле, од саме прошлости. Из разлога делимично усађених у империјално искуство, старе поделе на колонизаторе и колонизоване јавиле су се поново у ономе што данас називамо однос Севера и Југа, који је, пак изазвао потребу за одбраном, а потом и разне врсте реторичких и идеолошких борби, као и кипуће непријатељство које врло лако може довести до разарајућих ратова - а у неким случајевима већ јесте. (Said 2002: 63)

Куци истражује историју неправде и дискриминисања на примеру жена чија је сексуалност злоупотребљавана употребом моћи, физичке или институционалне, хомосексуалцима, на примеру Луси, којима се намеће сексуална контрола и Црнцима који су доживљавани као интелектуално инфериорни. Баба тврди да је циљ колонијалног дискурса да се потлачени типски формулишу као ‘дегенерисани’ да би се тиме оправдало отимање, али и успоставио систем васпитања који одговара колонијалној политици. (Baba 2004:135)

Занимљива је чињеница да постоји мало литературе која се бави положајем жена у доба колонијализма. Иако је та тема и даље врло актуелна како у самој књижевности, тако и у критици, фокус је махом на положају црног човека, дакле мушкарца. Како колонијални, тако и постколо-

нијални текстови баве се односом белог и црног човека, њиховом борбом за власт и моћ. Било да су у питању вербални или физички ратови, мушкарци су хероји, а жене колатерална штета. Но, неретко је узрок неког рата управо жена која је, наводно, својим дражима очарала, омађијала и на разне друге начине завела актере истог. Још од легенде о лепој Јелени можемо чути за феномен такозване „проклете или трагичне лепоте“ која се често проглашава кривцем борби за моћ. Женска лепота, као нека зла коб, опија мушкарце и буди оно анимално у њима, изнад свега, жељу за поседовањем те лепоте, те су обрачуни са другим жртвама тих чари неизбежни. Неретко ће и сама лепотица постати жртва немилог исхода догађаја, а поука је да „је због такве лепоте морала да плати“. Сличну тезу о „поседовању лепоте“ можемо чути од Дејвида Лурија, главног јунака овог романа, који телесну пожуду ка својој ученици правда, како то Луси Грејем (2003) назива, „лажирајући романтичарску традицију“. Он своју студенткињу, Мелани, убеђује да проведе ноћ са њим следећим речима: „Зато што женина лепота не припада само њој. Лепота спада у обиље које она доноси на овај свет. Дужна је да га подели с другима. (...) Лепота није свој господар. Од најлепших бића потомке желимо, да ружа лепоте никада не мине.“ (Куси 2003: 17) Лури покушава јефтиним поетичним ласкањем да замаскира шовинизам и жељу за поседовањем. Он прелази границе нормалне сексуалности покушавајући да се наметне девојци којој не само да може бити отац, него јој је и професор. Он свесно користи супериорност свог положаја да би задовољио сексуални апетит којим се поноси. Забринута за свој положај, у страху од освете у колико проговори, Мелани неко време ћути. Међутим, веза на коју је пристала, али очигледно није желела, почиње да оставља трага на њеном психичком стању и понашању. Иако амбициозна, талентована девојка, пожелела је да напусти студије, да заборави на немиле догађаје. Занимљиво је да све то време Лури, као њен професор, примећује промену у понашању, али не слути да је то због њега. Иако је академски професор, он показује ноншалантност када је реч о моралу и чини се да везе са студенткињама сматра сасвим нормалном појавом. „Благо је очаран њоме. Ништа значајно: ретко који семестар прође а да се не загреје за неку од својих питомица. Кејптаун: град расипне лепоте, лепотица.“ (Куси, 2003: 13) Иако сам карактерише своје интересовање за Мелани као „ништа значајно“, ипак се не двоуми да се упусти са њом у телесну везу. Јасно је да није у питању никаква љубав нити неко узвишено осећање, већ само чиста страст. Овакав став наводи нас на помисао да му то није прва афера такве врсте. С обзиром на то да је у раним педесетим, Лури се налази у прелазном добу и суочава се са губитком свог, како сам каже, „магнетизма“. Интересантно је да га суочавање са овим променама, које свакако наговештавају пролазност, тера на нерационално препуштање страстима, што га на крају доводи до губитка посла и угледа: „Онда је, једног дана, свему дошао крај. Без најаве, моћи су га напустиле. Погледи који су му некад одговарали почели су да клизе преко, мимо њега. Преконоћ се свео на

утвару. Ако је неку жену пожелео, морао је научити да је јури; почесто и да је на овај или онај начин, купи.“ (Куси 2003: 10) Занимљива је ова последња реченица „да је на овај или онај начин купи“ која наговештава његову свест да је својим положајем ‘купио’ Мелани, тј. још горе, својим ауторитетом јој унео страх да га одбије. Међутим, задовољење потреба плаћао је и новцем. Био је чест посетилац „клуба егзотичних жена“. Дуже време је био редовна муштерија тамнопуте Сораје којој, такође, по годинама може бити отац. У односу са њом упознаје своју површну природу: „Изнаенађује га да му је двадесет минута недељно у друштву неке жене довољно да буде срећан, њему који је некад замишљао да мора имати супругу, дом, брак. Испоставља се, тако, да су његове потребе сасвим површне и тренутне, као у лептира.“ (Куси 2003: 9) Лури ужива у пажњи коју му она даје, као и њеној понизности: „Прилежна ученица, послушна, савитљива.“ (Куси 2003: 8) Иако себе описује као мушкарца коме је мало потребно да би био срећан, он ипак жели много више од тих жена од успутног задовољства. Када случајно сретне Сорају у граду са њеним синовима, почиње да размишља о њеном приватном животу. Када она то осети и реши да прекине њихове сусрете, он очајно покушава да је нађе: „Начас осети присенак зависти према мужу кога никад није видео.“ (Куси 2003: 12) Као и у случају Мелани, он жели да изврши инвазију не само на територију њеног тела, већ и њене личности – жели део ње. Опседнут губитком своје привлачности, Лури потпуно губи контролу и почиње да тражи Мелани и у њеној кући и преко телефона, све док га не изненади посета њеног дечка, која му је послужила као хладан туш. Затечен њеном тужбом, он пред истражном комисијом факултета наступа потпуно равнодушно и хладнокрвно, одајући утисак потпуне незаинтересованости за своју судбину. Иако се чланови комисије труде да му, као колеги, помогну да заташка читав догађај, он не показује жељу да сарађује. Лурија врећа то што мора да се правда и покаје за задовољавање својих порива, што сматра потпуно легитимним: „Није ми био циљ да оставим утисак. Заступао сам изванредан принцип. (...) Слободу говора. Слободу да не кажеш ништа.“ (Куси 2003: 163) Само зато што је није физички присилио, Лури своје односе не сматра силовањем. Он признаје све, али не жели да да било какво објашњење или покајање. Читаву истрагу сматра угрожавањем своје приватности. Међутим, жене у комисији не деле став својих мушких колега који желе да му помогну да се извуче из скадала. За разлику од њих, оне саосећају са Мелани. Он то примећује: „У овом хаосу добре воље, ја не чујем ниједан женски глас.“ (Куси 2003: 47) Једини члан комисије који уопште помиње бол нанет Мелани, је жена, Фародија Расул:

Опет се вртимо у круг, господине председавајући. Јесте, каже он, крив је; али кад затражимо конкретне одговоре, он наједном више не признаје да је злоупотребио једну младу жену, признаје само порив коме није могао да одоли, ни речи о болу који је нанео, ни речи о дугој историји експлоатације

у коју све ово спада. Због тога тврдим да је свака даља расправа с професором Луријем беспредметна. (Куси 2003: 48)

Овде се помаља опозиција мушко:женско која се често испречава на свим нивоима, од институције до љубавног односа. Разлике између ове две верзије људског бића чине се понекад заиста непремостивим. Неретко се мржња јавља баш међу некадашњим љубавницима: „Два имена на страници, његово и њено, једно уз друго. Двоје у кревету, не више љубавници, него крвници.“ (Куси 2003: 37) Услед новонасталих околности, Дејвид Лури постаје очајан отац који жели правду за злостављање своје ћерке. Дубоко у унутрашњости Јужне Африке његов ауторитет је потпуно ирелевантан. У атмосфери родовских заједница он је аутсајдер који је потпуно бескористан својој ћерки. Иако покушава и физички и вербално да се обрачуна са једним од њених силоватеља, у таквом обрачуну снага он губи. Сва његова равнодушност према Мелани претвара се у опсесивну бригу према судбини ћерке Луси. Опозиција бело-црно присутна је, како Елизабет Ловрај (2011) примећује, и у ликовима Мелани (црна) и Луси која носи име мученице девице. Након силовања ћерке, јако је забринут за њено здравље, те је подсећа на тестове које треба да уради: „Постоји опасност од трудноће. Опасност од венеричних болести. Опасност од ХИВ-а. Зар не би требало да оде код гинеколога?“ (Куси 2003: 93) Лури показује како се потпуна равнодушност за нечију судбину претвара у опсесивну брижност и контролу кад је у питању иста крв.

Луси, врло скромна и једноставна жена, живи самостално у унутрашњости Јужне Африке, окружена, махом, заједницама Црнаца. За разлику од надменог оца, она је смирена особа којој прија рад у природи и усамљеност дивљине. Неоптерећена изгледом и поседовањем, сасвим одудара од виђења свог оца, који је у пар наврата, у мислима дефинише као непривлачну: „Раскошна је добронамерна реч за Луси. Још мало па ће и дословно бити пуна. Запустила се, бива то кад се повучеш с љубавног поља.“ (Куси 2003: 59) Луси се никако не уклапа у његову слику тога како жена треба да изгледа. Једном од женских обавеза он сматра и императив доброг изгледа: „Не воли жене које се не труде да буду привлачне. И раније је осећао сличну одбојност према Лусиним пријатељицама.“ (Куси 2003: 64) Њен изглед Лури доводи у везу са њеним љубавним животом. Од вајкада постоји уврежено веровање да се женино емотивно задовољство или незадовољство може видети по њеном изгледу. Из Луријевог коментара може се закључити да жене желе да лепо изгледају због мушкараца, да би их привукле, а потом задржале. Импликација је да ако жена нема мушкараца, чему труд? Његово интересовање за ћеркину сексуалност и непосредност с којом прилази тој теми не пријају Луси, која се труди да према оцу задржи једну дозу дистанце и сачува своју приватност. Иако је рекао да ће на њеном имању остати кратко: „(...) ја бих да останемо пријатељи. Дуге посете нису здраве за пријатељство“ (Куси 2003: 58) Лури продужава свој боравак и временом почиње да контролише све делове њеног живота – од вођења имања, односа са Петрусом, до физичког из-

гледа и сексуалности. Иако жели да се постави као несребичан отац, Лури је заправо тај коме треба нега и уточиште, а и више од тога – коме треба смисао. Чини се да је Луси његов последњи пројекат, последња ствар у којој може бити успешан: „Добро! Ако ће ово бити његова заоставштина - ова ћерка, ова жена - онда нема чега да се стиди.“ (Куси 2003:57) Ричард Годвин у тексту *Disgrace and Colonial Acquisition* примећује да његова психичка напетост усмерена ка њеном начину живљења уноси тензију и у њен однос са другима, тј. са црном заједницом у тој области. Он такође износи тезу да је Лури запамтио ћерку онаквом каква је била као дете, када је он био на врхунцу свог живота, те је то корен њихових неспоразума. Занимљиво је приметити како Лусин начин живота ничим не наликује на живот њеног оца, те да је и њено бекство у унутрашњост континента вид бунта и одрицања од таквих вредности. Дакле, какав је Дејвид Лури као отац? О њиховом односу из прошлости не знамо много. Поставља се питање зашто је потражио ћерку након толико времена? Дејвид је потражио ћерку јер му је била потребна: “Шта он стварно жели за Луси? Не да вечито остане дете, вечито невино, вечито његово - то не, сигурно. Али отац је, тако му је писано, а отац се што је старији, све више и више - томе нема лека - окреће ћерки. Она постаје његово друго спасење, невеста његове младости, поново рођена. Није чудо што краљице, у бајкама, на смрт прогањају своје кћери!” (Куси 2003: 76) Годвин сматра да у њеном једноставном начину живота он тражи прочишћење. Након силовања Луси, Лури жели да је заштити и против њене воље. Жели да се обрачуна са починиоцима и сам задовољи правду. Он урања у конвенционалну улогу оца заштитника. Сматрајући да је домен секса мушка област, жели да преузме контролу над оним што јој се десило: „Бев Шо одговара само крутим одмахивањем главе. Гледај своја посла, као да хоће да каже. Менструација, порођај, насиље и оно што долази после: у питању је крв; женско време, женски забран.“ (Куси 2003: 91) Након овог разговора са Бев о Лусиној депресији након силовања, Дејвид као да схвата да постоје теме о којима не може да разговара са Луси, и које, напосто, он не може да схвати: „Као прво, не схваташ шта ми се оног дана догодило. Бринеш због мене, што разумем, мислиш да си схватио, али у суштини ниси. Зато што ниси у стању.“ (Куси 2003: 136) У слепим покушајима да освети Лусино силовање, Лури заправо жели да се освети за свој осећај беспомоћности и још један животни неуспех: „Закључан у клозету док су му ћерку употребљавали. О, шта ли је то? Лусина тајна; његова срамота.“ (Куси 2003: 95) Својим нападима на Петруса и дечака силоватеља само наноси још већу штету Луси. Њега не занима како ће она после наставити живот окружена тим људима, већ само да задовољи још један од својих нагона - освету. Јасно је да се односи према ћерки као да је поседује. Међутим, мишљење да жена мора бити у поседу мушкараца, оца или мужа, дубоко је укорено у многим културама. Теза да се жена посматра као својина која се мора обележити, попут територије, огледа се и у традицији ношења очевог, па мужевљевог презимена, као и у

обичају да отац предаје ћерку будућем мужу на венчању или у чињеници да, не толико давно, жене нису имале никакво право наслеђивања. Само мушка деца могла су бити наследници док се од жена очекивала удаја. У оваквој традицији укореења је улога жене као мајке, везане за кућу, материјално и финансијски необезбеђене, а самим тим и зависне. У свом ранијем антипасторалном роману у *У срцу земље* Куци примећује тенденцију жена „затворених у кућу на селу и сведених на функцију дојке.“ (Куси 2004) Узрок Лусине трагичне судбине лежи у њеној борби против стереотипа и храбрости да буде оно што јесте. Својим ставовима показала је да је жена подједнако способна да самостално води сеоско имање, што је начелно мушки посао, а да поред тога буде хумана не само према људима, већ и према животињама. Њена хомосексуалност и чињеница да јој није потребна љубав мушкараца нису је лишили женске потребе да буде неговатељица, што је показала и у односу према оцу. Иако је суочена са мушком агресијом на више нивоа, агресијом која има корен у страху од њене самодовољности и материјалне независности, она успева да победи бол и жељу за осветом. Иако је анималним чином уништена суштина њеног женског, а и људског бића, она проналази у себи снагу да настави живот на истом месту, не желећи да кукавички побегне. Иако признаје да више нема илузија о таквом животу, ипак се одлучује да га настави. Плод греха који јој је начињен ипак прихвата и назива својим дететом, иако у томе не наилази на разумевање оца. Она је показала нешто што се не сме - да јој мушкарац није потребан. Својим једноставним стилем живота и смиренешћу уносила је пометњу у укореењост полних стереотипа. Њено понашање било је неразумљиво чак и њеном оцу који јој је упорно наметао своју заштиту и помоћ, иако јој је само био на терету. Међутим, она је њима била потребна. Лурију, да му пружи уточиште и прилику за нови живот, а Петрусу да би преузео њено имање. Луси, као бела, самостална жена, хомосексуалне оријентације свакако се није уклапала у околно становништво. Њен надничар и први сусед, Петрус, имао је две жене и живео по строгим правилима родовске заједнице, где сваки члан штити заједницу, а заједница штити сваког члана. У питању је друштвена структура страна модерном западном друштву, те је Лурију непојмиво зашто Петрус штити дечака силоватеља. Иако је некада био само обичан радник, Петрус је полако израстао у земљопоседника. Иако је радио код Луси за надницу, он је заправо имао своје имање. Иако Лури у почетку има супериоран став према њему као према потлаченом, убрзо увиђа да ствари више нису тако једноставне. Убрзо Лури налази себе у ситуацији да ради за Петруса. Лури схвата да не може да поступа са њим како би желео, нити да га натера на било какво признање. Њему је од самог почетка сумњиво Петрусово одсуство баш тог дана када се десио упад на Лусино имање. Он слути да је Петрус умешао у то своје прсте: „(...) верује да је Петрус морао знати да се нешто кува; верује да је Петрус могао упозорити Луси. Зато неће да се окане теме.“ (Куси 2003: 103) Лури убрзо схвата да га не може натерати на признање.

Нервира га беспомоћна ситуација у којој се нашао, услед промене њихових друштвених позиција:

У старим данима, с Петрусом се ово могло истерати на чистац. У старим данима, ствари си могао истерати на чистац па и побеснети ако треба, најурити га и унајмити неког другог. Али мада Петрус прима надницу, Петрус, строго говорећи, није надничар. Тешко је рећи шта Петрус јесте, строго говорећи. Но, најподеснија изгледа реч сусед. (...) Нови је ово свет у коме живе, он, Луси и Петрус. Петрус то зна, зна и он, и Петрус зна да он зна. (Куси 2003: 102)

Када је реч о односу Луси и Петруса, она у почетку ни на који начин не зазире од њега и уверава оца у његову исправност. Заиста, до Луријевог доласка, она није имала никаквих проблема са Петрусом. Међутим, његово нестајање у данима напада и избегавање те теме баца вео сумње на његове намере. Када се на Петрусовој свадби појави један од Лусиних силоватеља, за кога ће се испоставити да је Петрусов рођак, његова умешаност испливава на површину. У директном окршају са Луријем, он признаје да је силоватељ рођак његове жене и саопштава да је он, као члан његове заједнице, под његовом заштитом. Он га чак га назива и својим дететом: „(Лурију) Ти немаш посао овде. Дођеш да чуваш твоје дете. Ја исто чувам моје дете. (...) Јесте. Он је дете. Он је моја фамилија, мој народ,“ (Куси 2003: 173) Овим речима се Петрус, по први пут, јасно изјашњава и ставља своје карте на сто. Јасно је да иако му није дете, силоватељ је његова фамилија, тј. народ, док је Луси придошлица, отпадник. Као таква, као ничија, као мањина, морала је да настрада. С друге стране, није једини Петрусов мотив да заштити једног од својих, већ и да унапреди свој положај преузимањем Лусиног имања. Све делује као беспрекорно осмишљен план - застрашити жену, учинити јој оно најгоре што се жени може урадити, и кад она побегне, преузети њено имање. Међутим, увидевши да не може да рачуна ни на чију заштиту бесплатно, Луси одлучује да прихвати Петрусову понуду да се уда њега: „Али овде је опасно, превише опасно. Женско мора да се жени.“ (Куси 2003: 174) Наравно, у питању је фиктиван брак који ће њој пружити сигурност у оквиру његове заједнице, а њему дати оно што је и желео од самог почетка - њено имање. Дакле, као што то бива у традицији типичних мушко-женских улога, Луси добија мушкарчеву заштиту, али тим чином постаје његова имовина, постаје обележена. Попут мираза, предаје своје имање, своју независност, у његове руке, остајући без ичега. Јунакиња овог романа, борац за живот ван образаца, ипак признаје пораз од система. Међутим, овом предајом, она чини велики корак у нови живот, живот који је сама одабрала, на територији коју воли, али под туђим правилима. Њено одрицање материјалног поседовања, њено одрицање слободе, као и права на мржњу и освету свакако су храбри потези вредни дивљења. Свој нови живот она започиње жртвом, као у обредном ритуалу. Њен отац не схвата ову одлуку, тумачећи је као лудост. Колико год га болело, на крају схвата да мора да је пусти да буде господар сопственог

живота. Њену судбину симболично види у болесном псу кога је заволео на клиници, а кога на крају ипак церемонијално предаје на успављивање, као да приноси жртву: „Носећи га у наручју као јагње, враћа се у амбуланту. (...) Предајем га, да.“ (Куси 2003: 188) У Лусином карактеру он, ипак, проналази утеху и осећа смиреност због завештања које оставља:

И тако: једном је била сићушни пуноглавац у мајчином телу, а ево је сада, чврста и укореењена у својој егзистенцији, чвршћа него што је он икада био. Уз мало среће, дуго ће поживети, још дуго после њега. Кад он умре, уз мало среће, она ће наставити своје ситне послове међу цветним лејама. А из ње ће се дотад већ испилити и једна нова егзистенција, која ће, уз мало среће, бити једнако чврста, једнако дуговечна. И тако ће, то ићи даље, непрекинути низ егзистенција у којима ће његов удео, његов дар, неумитно постајати све мањи и мањи, док коначно не оде у заслужени заборав. (Куси 2003: 186)

Лури убрзо схвата да су мотиви напада оно што он назива ‘теоријом циркулације’: „Ризично је било шта поседовати: кола, пар ципела, паклу цигарета. Нема их довољно за све, нема довољно кола, ципела цигарета. Превише људи, премало ствари. Оно што стоји на располагању мора ући у оптицај, како би свако добио прилику да један дан буде срећан.“ (Куси 2003: 86) Оно што је неприхватљиво је да по тој теорији и жене морају бити роба у оптицају, која кружи и мења руке: „То је теорија; држи се теорије и утеха теорије. Није ово људско зло, већ само дивовски систем циркулације, за чије су деловање самилост и ужас небитни. Тако у овој земљи мораш гледати на живот: шематски. Иначе би скренуо с ума. Кола, ципеле; па и жене. Мора да у том систему постоји нека ниша за жене и оно што се њима догађа.“ (Куси 2003: 86) Луси је чин силовања доживела као истинско убиство – убиство њене личности. Такав чин мржње и крајњег понижења убио је невиност у њој:

Када су у питању мушкарци и секс, Дејвиде, ништа ме више не изненађује. Можда, за мушкараца секс постаје узбудљивији ако према жени осећа мржњу. Ти си мушкарац, морао би знати. Кад општиш с непознатом женом - кад је ухватиш у клопку, обориш на леђа, ставиш је под себе, притиснеш свом тежином - зар то не личи помало на убијање? Забијање ножа; и касније узбуђење, кад је оставиш обливену крвљу - зар осећај није сличан као да си извршио убиство, убиство које ће проћи некажњено? (Куси 2003: 137)

Њену ранију радост и агилни рад замењују депресија и равнодушност према животињама и имању. Дејвидови покушаји да је врати у нормалан живот наилазе на њено одбијање и он постаје веома забринут за њено ментално здравље: „Шта ако, после таквог насиља, човек никада више не долази себи? Шта ако такво насиље човека преображава у неку потпуно другачију и мрачнију личност?“ (Куси 2003: 108) Она је у њиховом чину осетила мржњу. Не може да разуме порекло те мржње, али јој Лури нуди одговор: „То је историја говорила кроз њих. (...) Историја неправде. Размишљај о томе на тај начин, ако ти може помоћи. Можда је изгледало лично, али није било. Потицало је од предака.“ (Куси 2003: 135)

Лури схвата комплексност односа између белаца и Црнаца у Јужној Африци. Иако раније није морао да размишља на ту тему, промена животних околности и његова угроженост натерала га је да промисли о историји и тако схвати њен данашњи ехо. Њихову одмазду не посматра само као начин застрашивања, већ као вид обавештења - да су се ствари промениле, да су сада они главни. Луси схвата шта тај догађај мења у њеном животу, да више није слободна, да је обележена: „Мислим да сам на њиховој територији. Обележили су ме. Вратиће се по мене.“ (Куси 2003: 17) Она на тај чин почиње да гледа као на казну, на цену коју је морала да плати да би остала: „Али, Дејвиде, зар не постоји још један угао гледања? Шта ако...шта ако је баш то цена коју мораш да платиш да би остао? Можда они тако на ту ствар гледају; можда би тако требало да гледам и ја. У њиховим очима, ја нешто дугујем. Себе виде као утериваче дугова, порезнике. Што би ме пустили да овде живим бесплатно? Можда то себи говоре.“ (Куси 2003: 137) Дакле, Луси схвата да је на туђој територији и да мора да игра по њиховим правилима. Неправду која јој је учињена чува само за себе, не желећи да пријави шта јој се десило. Својим ћутањем показује неповерење у правни систем и безбедност Јужне Африке. Своју трагедију сматра личном, свесна да је на том простору боље да не постане јавна: „Хтео би да знаш зашто у полицији нисам поднела једну одређену пријаву. Рећи ћу ти, ако обећаш да то више нећеш помињати. Зато што тај догађај, ако мене питаш, спада у чисто приватне ствари. У неко друго време, на неком другом месту, можда би се и могао сматрати јавним. Али, на овом месту, у ово време, он то није. То је моја ствар, само моја. (...) Ово место подразумева Јужну Африку.“ (Куси 2003: 98) Овом исповести Луси сликовито описује друштвено стање у земљи. Свесна је да је њен проблем само њен и да од државе не може добити заштиту. Њена резигнираност сведочи о озбиљности анархије у којој се нашло целокупно друштво. Иако је жртва, Луси је ипак обележена грехом који сама осећа, а који, чини се, и други виде. Тај терет скарлетног слова, који кроз истоју прати жене, притиска њену душу. Лин Хигинс и Бренда Силвер у књизи *Rape and Representation* испитују начин на који се силовање може тумачити и у његовом одсуству. У овом роману, како Луси Грејем (2003) примећује, нема директних описа силовања, нити се о њему непосредно говори. Лусино ћутање даје овој теми на тежини. Такође се поставља и питање како представљање ове теме у књижевности утиче на поимање самог феномена силовања. Наиме, Кетрин Гравдал у књизи *Ravishing Maidens* долази до закључака да су описи силовања у забавној француској поезији довели до тривијализовања ове теме. Стога, Лин Хигинс и Бренда Силвер инсистирају на потискивању књижевних конвенција које представљају силовање као завођење. Сасвим је уобичајено да жене жртве силовања у животу, а и у књижевној презентацији крију шта им се десило, доживљавајући тај чин својом кривицом. Врло је раширено веровање да “жене увек добију шта су тражиле” и да „су сигурно заводиле“, те се оне не усуђују да се исповеде. Ово ћутање

само подстиче овакво понашање и чини га све чешћом појавом. Ћутање ових жена брише делове јавне историје и потврђује маргинални статус ове групе: „Као мрља, прича се шири округом. Не њена прича, коју би она ширила, него њихова: они су власници приче. Како су је ставили на место, како су јој показали чему служи жена.“ (Кучи 2003: 101) На овај начин, брисањем женске верзије приче, мушкарци постају писци и власници историје. Поред узимања невиности, овим женама узимају и глас.

Роман *Срамота* обрађује специфичности живота у некадашњем колонијалном друштву, у коме још увек тињају неједнакост и репресија. Поред увек примарне, расне дискриминације, Кучи је у овом роману успео да скрене пажњу и на увек споран положај жена. Конструисањем сложених односа између полова, попут оног између родитеља и деце, љубавника и надређених и подређених, аутор указује на притисак коме су жене изложене од стране супротног пола - да припадају некоме. Потреба мушкараца за поседовањем и обележавањем територије управља сваким сегментом њихових живота, па и емотивним односима. Иако крај романа имплицира пораз, у лику Луси, ипак, постоји зрно наде да је великом храброшћу и суочавањем са реалношћу могуће добити нову шансу за живот. Примером своје ћерке, Лури увиђа моћ мирне са судбином и одбацивања гнева, па лишен таштине корача у ново сутра.

Литература

- Baba 2004: H. Baba, *Smeštanje kulture*, Beograd: Beogradski krug.
- Godwin, R. J. M. Coetzee's Disgrace and Colonial Acquisition. *On The Wing 2.0*, 2011. Fullcrow. 30.04.2013.
- Gravdal 1991: K. Gravdal, *Ravishing Maidens: Writing Rape in Medieval French Literature and Law*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Grejem 2003: L. Graham, Reading the Unspeakable: Rape in J. M. Coetzee's Disgrace, *Journal of Southern African Studies*, 29, II, 433-444.
- Higgins-Silver 1991: L. Higgins-Silver, *Rape and representation*, New York: Columbia University Press.
- Kuci 2003: Dž. M. Kuci, *Sramota*, Beograd: Paideia.
- Kuci 2004: J. M. Coetzee, *In the Heart of the Country*, London: Vintage Books.
- Lovraj 1999: E. Lowry, Like a Dog, London: *London review of Books*, 21, 12-14.
- Said 2002: E. Said, *Kultura i imperijalizam*, Beograd: Beogradski krug.

Jelena D. Dostanić

ANALYSIS OF GENDER IN J. M. COETZEE'S NOVEL *DISGRACE*

Summary

This paper focuses on the status of women in South Africa after it gained independence. Furthermore, this paper aims to provide a detailed analysis of the relationship between men and women, white and coloured people after the period of colonization. The paper relies on the authorities of postcolonial theory such as Said and Bhabha. The change in living circumstances has reversed the previous system of power and switched roles. White man is now forced to get used to the fact that he is no longer a master, protected and superior, and that he could easily find himself in the role of a servant. Nevertheless, the change in the system of power has maintained women as a marginal category, which has to fight both white and coloured men to obtain its bit of freedom. Stereotypes and traditional narrowmindedness prevail, not allowing the existence of the 'other'. Alone and independent woman in inner South Africa is doomed to the terror of the majority.

Keywords: women, marginalization, South Africa, independence, system of power, stereotype

Примљен у септембру 2013.

Прихваћен у мају 2014.